

Miestas *kitaip*: erdvė Giedros Radvilavičiūtės esė „Racionalūs sprendimai“

Inga Vidugirytė

Vilniaus universitetas

Vilnius University

E-mail: inga.vidugiryte@ff.vu.lt

<https://orcid.org/0000-0002-9649-5735>

<https://ror.org/03nadee84>

Santrauka. Straipsnyje, pasitelkiant šiuolaikinės (literatūros) geografijos konceptus, analizuojamas erdvės rašymas Giedros Radvilavičiūtės esė „Racionalūs sprendimai“. Erdvės rašymas suponuoja požiūrį į erdvę literatūros kūrinyje, kai erdvė suvokiama ne kaip tuščia talpa / scena, kurioje vyksta veiksmas, bet kaip (ne)žmogiškų veikėjų santykiai, ryšiai ir tinklai, iš kurių erdvė susikuria kaip vieta-įvykis. Toks erdvės suvokimas ateina iš humanitarinės geografijos, pasiūlančios naują miesto ontologiją, išdėstyta Asho Amino ir Nigelio Thrifto knygoje *Cities: Reimagining the Urban* (2002). Anot šių autorių, tai, kas nuolat vyksta mieste, yra *gyvenimas*, susikuriantis iš žmonių, gyvūnų bei daiktų tinklų ir bendruomenių. Viena iš bendruomenių formų, jų nuomone, yra pati *kasdienybė*. Straipsnyje teigiama, kad „Racionalių sprendimų“ pasakojimas sukuria naują miesto lietuvių literatūroje variantą, kai miesto erdvė yra ne reprezentuojama / atvaizduojama, bet parašoma kaip kasdienybės gyvenimo vyksmo vieta, o šioje esė vartojama „buitinių nesklandumų“ sąvoka galėtų būti vienas iš naujosios urbanizmo teorijos ieškomų konceptų, priartinančių tyrimus prie šiuolaikinio miesto realybės.

Raktažodžiai: miestas literatūroje, kasdienybės erdvė, erdvės rašymas, miesto tinklai, vieta-įvykis

Received: 25/11/2024. Accepted: 25/12/2024.

Copyright © 2024 Inga Vidugirytė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The City in a Different Way: Space in the Essay “Rational Decisions” by Giedra Radvilavičiūtė

Summary. The article deals with the writing/production of space in Giedra Radvilavičiūtė’s essay “Rational Decisions”. In contemporary (literary) geography, the writing of space presupposes that space is perceived not as an empty container/stage where the action takes place, but as the space of relationships and networks of human and non-human characters which create the relational space or space as a place-event. The understanding of relational space comes from human geography, which also proposes a new ontology of the city, as outlined in *Cities: Reimagining the Urban* (2002) by Ash Amin and Nigel Thrift. According to these authors, what continuously happens in a city is life, made up of countless human and non-human activities, communication, networks and communities. One form of community, they argue, is everyday life itself, in which unpredictable human connections and their effects are realised. The paper argues that, in “Rational Decisions”, the narration creates a new mode of Lithuanian urban literature, in which urban space is written / produced as a place-as-event of everyday life. The concept of ‘domestic disorder’ used in this essay could be one of the concepts sought by the new urban theory to bring research closer to the reality of the contemporary city.

Keywords: city in literature, relational space, writing of space, city networks, place-event

Įvadas

Tirti miesto reiškinių Giedros Radvilavičiūtės kūryboje nėra savaime suprantama, ypač turint omeny, kad pati rašytoja šios temos nelaiško būdinga savo kūrybai. Atsakydama į klausimą, ar jai niekada neknietėjo atrasti „miesto stebuklą“, Radvilavičiūtė teigia:

Ne, neknietėjo. Istorija, idėja padiktuoja veiksmo, pasakojimo erdvę. Kai kurių mano esė veiksmai vyksta kieme tarp skalbinių, bute, miegamajame, kai kurių – visiems pažįstamame Tymo kvartale per Kaziuko muge, dar kitų – pervadintose senamiesčio gatvėse, bet jos vaidina lygiai tokį pat vaidmenį, kaip Linco, Vienos ar Badeno Badeno gatvės, kaip Talino bokštai, t. y. ne esminį pasakojimui. (Petruilionytė 2017: 143)

Kita vertus, Radvilavičiūtė pripažįsta, kad yra rašytojų, kuriuos išties galingai veikia gyvenama aplinka, pavyzdžiui, pasak jos,

„K. Navako eseistika kai ko tikrai netektų be Kauno“, o lietuvių literatūroje jai stipriausią išpūdį yra palikęs Juditos Vaičiūnaitės Vilnius: „romantiškas senamiestis, klaidžiojimas jo labirintais, po jo istoriją kaip po savo aistras“ (Petruilionytė 2017: 143).

Žinoma, būtų galima kvestionuoti Radvilavičiūtės atsiribojimą nuo miesto literatūros, ypač turint omeny, kad autorę „simuliuojantis“ (Satkauskytė 2008: 237) jos pasakotojos paveikslas skaitytojų sąmonėje yra suaugęs su namų, kiemo, artimiausios kaimynystės aprašymais, o sostinės reprezentacinės erdvės jos istorijų sukuriuose dažnai bent jau paminiškos. Dauguma šių vietų leidžia identifikuoti miestą ne tik vilniečiams (ypač Aušros Vartų, prie kurių pasakotoja gyvena, atveju), bet ir daugeliui Lietuvos gyventojų. Todėl tikrai pagrįstai galima kelti klausimą apie Vilniaus vaizdavimą Radvilavičiūtės prozoje arba svarstyti galimybę sukurti šios rašytojos Vilniaus žemėlapi. Visgi, mano žiniomis, toks klausimas niekada nebuvo keliamas, ir tai taip pat reikšminga rašytojos santykio su miestu charakteristika.

Kita vertus, sprendžiant šį klausimą, galimas priešingas ėjimas – suabejoti pačios literatūrinio miesto tyrimo prieigos galimybėmis. Ar mūsų bandymai (iš)skaityti miestą nėra apriboti tam tikrų tekstų pagrindu susiformavusios tradicijos, kurios inercija neleidžia išvelgti Radvilavičiūtės miesto, pasirodančio kitais būdais ir profiliais?

Lietuvių literatūroje priimta ieškoti miesto vaizdinio kaip stabilų ir atpažįstamą erdvės elementų reprezentacijos – žodžiais įvaizdintų vietų, įerdvintų istorinių / kultūrinių reiškinių ar išskirtinio miestovaizdžio. Paveikiausi šioje tradicijoje yra miesto kaip architektūrinio kūno bei jo sąveikos su gamta „paveikslai“. Be jau minėtos Vaičiūnaitės poezijos miesto, pastarųjų ypač gausu Vilniaus prozoje, pasirodžiusioje paskutiniuoju XX a. dešimtmečiu ir, galima sakyti, sudarančioje lietuvių literatūros Vilniaus kanoną. Tarp ryškiausių „paveikslų“ – Ričardo Gavelio klaidūs senamiesčio labirintai ir sovietinė Gedimino prospekto pilkybė, Jurgio Kunčino Šv. Onos ir Bernardinų „aukštakrosnės“ ansamblis ir „auksinė“ Vilniaus panorama pro Vizičių kupolo langus, Antano Ramono

kone grafiškai atkurta Katedros klasika, bulhakiškos miesto panoramos nuo Šventaragio slėnį supančių kalvų.

Jeigu ši reprezentacijos vaizdingumo / išraiškingumo kriterijų taikysime Radvilavičiūtės Vilniui, miesto jos prozoje paprasčiausiai nerasime. Kita vertus, šios rašytojos kūrybą patiriame kaip autentiškai miestišką, atkuriančią tokius literatūros urbanistų išskiriamus miestiškumo bruožus, kaip miesto gyvenimo įvykių vienalaikiškumas, nenuspėjamumas, istoriškai susisluoksniavęs laikas (Ameel 2023: 2). Todėl galima tikėtis, kad, pakeitus žiūros tašką, pasirinkus kitą sąvokų tinklėlį, Radvilavičiūtės kūryboje miestą atrastume. Šiame straipsnyje, siekiant apčiuopti Giedros Radvilavičiūtės miesto vaizdinį jos esė „Racionalūs sprendimai“, bus pasitelkta prieiga, artikuliuota geografų Asho Amino ir Nigelo Thrifto darbe *Miestai: įsivaizduoti urbanizmą naujai* (*Cities: Reimagining the Urban*, 2002).

Naujoji miesto ontologija ir literatūros geografija

Aminas ir Thriftas siūlo permąstyti svarbiausius urbanistinės teorijos klasikų Walterio Benjamino, Georgo Simmelio, Henri Lefebvre'o, Kevino Lyncho, Michelio de Certeau konceptus XX a. pabaigos–XXI a. pradžios miesto realybės kontekste. Autorių nuomone, šiuolaikiniam miestui suprasti reikalinga nauja ontologija, kuri atsižvelgtų į tai, kad miestai tampa atvirais erdviniais dariniais, kuriuos skersai išilgai smelkia įvairūs mobilumai, žmonių, prekių, informacijų srautai; kad miesto gyvenimas yra neredukuojamas maišymosi produktas ir kad šis maišymasis vis labiau vyksta nuotoliu, dėl ko galima pradėti kvestionuoti įprastas *vietos* kaip tam tikro stabilaus vieneto sampratą; ir, galiausiai, į tai, kad šių distancijuotų interakcijų daugėja, miestai tampa transnacionalinių ryšių ir sankirtų vietomis ir tolsta nuo modernistinio urbanizmo steigtos lokalumo ir globalumo opozicijos (Amin, Thrift 2002: 3). Naujos miesto ontologijos pagrindus autoriai atranda tapsmo filosofijoje, būdingoje Henri Bergsonui, Alfredui Whiteheadui, Micheliui Serres'ui, Gilles'ui Deleuze'ui, Bruno

Latourui (Amin, Thrift 2002: 27–28). Tapsmo filosofijos požiūriu, miestai, pirmiausia, yra „gyvenimas, knibždėte knibždanti gyvybė ir būtybių koegzistencija“ (Amin, Thrift 2002: 28), kuriam būdingas visa ko artimumas (*propinquity*) ir tėkmė (*flow*).

Šiuolaikinio miesto sampratą autoriai tikslina keliomis kryptimis. Pavyzdžiui, jie teigia, kad miestas yra „ekologija“, kurią sudaro ne tik žmonės, bet ir daugybė rūšių, gyvenančių skirtingais ritmais, didesniu ar mažesniu intensyvumu miesto žemėje, ore ir vandenyje. Pasitelkdami veikėjo-tinklo teoriją, jie siūlo į miestą sudarančius tinklus įtraukti ir daiktus, suvokiant juos kaip socialinių santykių mediatorius. Anksčiau svarstyti prekių vartojimo kontekste, dabar daiktai vertinami daug heterogeniškiau, pripažįstant, kad jie gali pasižymėti agentišku – veikti vartotojus, pavyzdžiui, reikalaudami iš jų tam tikrų įgūdžių (Amin, Thrift 2002: 35).

Kita kryptis, kuria galime pasukti permąstydami miestą, yra dėmesys jusliniam patyrimui: „Pojūčiai (*senses*) yra labai svarbus miesto gyvenimo elementas. Miestai užburia pojūčius“, o tai, savo ruožtu, kreipia dėmesį į „tą žmogaus gyvenimo sritį, kuri yra už sąmonės ribų“, suprantant, kad „sąmonė – tik viena iš psichinių procesų rūšių“ (Amin, Thrift 2002: 28). Mūsų refleksai ir automatizmai, sudarantys miesto „pasąmonę“, bei įpročių, gestų, kūniškos raiškos „šokis“ didžiąja dalimi lemia veiklų, susitikimų, santykių pobūdį ir jų rezultatus (Amin, Thrift 2002: 28). Autoriai pasitelkia Davido Abramo pavyzdį iš knygos *Jutimų burtai*: įsiklausius į dviejų seniai nesimačiusių draugų „duetą“ – balsų moduliacijas, intonacijas, kaitą, reakcijas į partnerio „partiją“, atsiranda supratimas, kad būtent ši muzika ir yra jų komunikacijos esmė (Abram 1996: 80–81).

Naujoji miestų realybė taip pat skatina permąstyti bendruomenių, kaip betarpišką tarpusavio ryšį erdvėje turinčių žmonių, sampratą. Šiuolaikinės bendruomenės nebūtinai turi būti *suplanuotos*, suburiančios žmones remiantis duomenų bazėmis pagal gyvenamąją vietą, savo ruožtu, determinuojančią jų tapatybes. Anot Amino ir Thrifto, nūdienos mieste realizuojamos žymiai

įvairesnės bendruomenės formos, tarp kurių, pavyzdžiui, yra postsocialinės ir postžmogiškos, atsirandančios vystantis technologijoms: miestuose vyraujantys kompiuterių ekranai, jų žodžiais, „nėra tik pasyvūs tarpininkai. Jie vienoje platformoje sutelkia ir įgyvendina anksčiau išsklaidytą įvairių žmogiškųjų veikėjų veiklą, perimdami ją sau“ (Amin, Thrift 2002: 45). Kad ryšio ir socialumo sąvokos turėtų būti atsiejamos nuo fiksuotų žmonių grupių, rodo ir bendruomenės, susikuriančios „lengvo“ socialumo pagrindu – laikinai, suvienytos kokio nors bendro intereso, entuziazmo ar atjautos kitiems žmonėms („simpatijų bendruomenės“), o vėliau išnykstančios.

Kaip atskirą bendruomenės formą autoriai išskiria pačią *kasdienybę*, kuri yra miesto vyksmo pertekliaus dalis, apimanti „bet ką“ ir „bet kada“, ir kurioje visų ir paskirų žmonių santykiai įgyja apybraižas ir formą (Amin, Thrift 2002: 46–47). Tai gyvenimo banalumą ir rutinų bendruomenė, bet kartu – tai ryšiai, kuriuose, anot Lefebvre'o, „įveiksinamas realybės totalumas, nors ir tam tikru būdu – visada dalinai ir neišbaigtai: draugystė, bičiulystė, meilė, poreikiai bendrauti, žaisti ir kiti“ (Lefebvre 1991: 97). Kaip apibendrina Aminas ir Thriftas, kasdienybė yra „[v]yksmo (taking place), o ne vietos bendruomenė. Bendruomenė, kurioje „žmonių dalinamasi tapatybė neturi sąlygų būti reprezentuojama“ (Agamben 1993: 86). Bendruomenė, kurią visi turime. Tampanti bendruomenė“ (Amin, Thrift 2002: 47).

Nuolat tampančios ir kintančios bendruomenės pagrindu, Aminas ir Thriftas apibrėžia miestą kaip „neramybės / neramią vietą“ (*the restless site*), kurios interpretacijai nebeužtenka tradicinių „visuomenės“ ar „bendruomenės“ sąvokų ir reikia ieškoti „neramesnio“ ir labiau „išsklaidyto“ žodyno (Amin, Thrift 2002: 48). Naujo žodyno linkme, jų manymu, labiausiai pastūmėja šiuolaikinė architektūros ir performanso meno teorija, bandanti apibrėžti, ką reiškia ne *gyvenamos (lived)*, bet *gyvenančios (living)* vietos, ir siūlanti išplėsti būdus, kaip miestų erdvė gali būti apgyventa, „nujaučiant“ svarbą „tylių, įkūnytų erdvinių istorijų, apgyvenančių mūsų

sapnus ir kuriančių savitą erdvinę pasąmonę bei, tuo pačiu, nuolatini socialinės kritikos pojūtį“ (Amin, Thrift 2002: 48)¹.

Taigi, naujojoje miesto ontologijoje įgyja svarbą tai, kas kasdienybės erdvėje vyksta tarp įvairių (žmogiškų ir nežmogiškų) veikėjų jų ryšių tinkluose, kaip tai dėlįjasi į pasakojimus ir kaip pastarieji kuria erdvę ir vietas, atsirandančias dėl įvykių jose ir nunykstančias įvykiams pasibaigus. Aminas ir Thriftas atkreipia dėmesį į miesto suvokimo galimybes, siūlomas architektūros ir performanso, kurių analizė atskleidžia kūrybinį erdvės potencialą: pastatai yra patiriami tik per judėjimą erdvėje, kurį lemia jų tūriai ir apybraižos (autoriai nurodo Zahos Hadid kūrybą kaip savitą erdvės patirtį siūlančią architektūrą), tuo tarpu performansas transformuoja ir kuria vietas paties meninio vyksmo priemonėmis (kaip pavyzdį galima pasitelkti Lietuvoje daug kam žinomą *Adriano Schwarzsteino ir Jūratės Širvytės* gatvės spektaklį *Arrived*² arba Beno Šarkos performansus, atliekamus Klaipėdos viešose vietose ir dokumentuojamus socialiniuose tinkluose³). Autoriai į naujojo miesto apmąstymus neįtraukia literatūros. Priežastimi galima būtų laikyti urbanistinių literatūros tyrimų ištikimybę modernistinei miesto teorijai (Ameel 2023: 2–5), kurią jie ir nori atnaujinti. Visgi akivaizdu, kad įtraukiant į erdvės tyrimus pasakojimo aspektus, jutimines patirtis bei miesto „pasąmonės“ sampratą, literatūrinės miesto reprezentacijos gali būti traktuojamos kaip neišsenkamas naujojo urbanizmo šaltinis, pateikiantis daugybines, nehierarchines, subjektyvias miesto patirtis.

Literatūros tyrimų lauke naująją miesto sampratą perėmė literatūros geografija, apibrėžianti savo išskirtinumą kitų erdvės tyrimų (geokritikos, literatūrinės urbanistikos) kontekste per ryši

¹ Naujo analitinio žodyno idėją humanitarinėje geografijoje toliau plėtoja *nereprezentacijos teorija*, kurios lauke svarstoma galimybė tyrinėti ne stabilias reprezentacines visuomeninių ryšių struktūras, bet atkreipti dėmesį į pačias praktikas (pavyzdžiui, šoki, muzikos atlikimą, vaikščiojimą), suvokiant jas kaip pažinimo priemones (Thrift 2008).

² Žr. <https://adrianschwarzstein.com/shows/arrived/>.

³ Žr. <https://www.facebook.com/benas.sarka.7>.

su humanitarinės geografijos teorija ir jos siūlomais erdvės analizės įrankiais (Hones 2014, 2022; Alexander, Cooper 2025). Literatūros geografija domisi ne stabilių vietų reprezentacijų aprašymais – tuo, ką Thriftas viename iš savo ankstyvųjų straipsnių kritiškai įvardija „pašto ženklų kolekcionavimu“ (Thrift 1978: 347–349, cit. iš Hones 2014: 31), bet *erdvės* rašymu⁴, kuris telkia dėmesį į tai, kaip kūrinyje erdvė yra sukuriama ir komunikuojama skaitytojui bei kokia metageografija – įsivaizdavimas, kaip erdvė yra organizuota, – yra būdinga rašančiajam (Hones 2014: 35–38). Kaip ir šiuolaikinė geografijos teorija, literatūros geografija suvokia erdvę ne kaip tam tikrų koordinacių fiksuotą teritoriją / talpą su joje vykstančiais procesais, ne kaip duotybę, *apie kurią galima mąstyti*, bet kaip patį *erdvės mąstymą* – procesą, kuriame erdvė artikuliuojama (Hones 2025: 31).

Erdvės ir vietos opozicijos atžvilgiu, literatūros geografija, sekdamą geografijos teorija, yra linkusi kalbėti, pirmiausia, apie *erdvę* – nuolat tampančią ir kintančią, siejančią savyje visą tuo pat metu vykstančių reiškinių visumą, kurią vadina ryšių erdve (*relational space*). Tuo tarpu tradicinė *vietos* samprata pateikia ją kaip fiksuotą, esmiškai susijusią su subjektų tapatybėmis, priklausančią jiems pagal vienus ar kitus „įstatymus“, sustingdytą pavidaluose, kurie neleidžia pamatyti nuolatinės vietų kaitos, kylančios iš daiktų ir kūnų sąveikos (Massey 2005: 141). Šiuolaikinės (literatūros) geografijos požiūriu, vietos kaip taškai ar sritys žemėlapiu paviršiuje yra iliuzija, jų ribos, kurios vis peržengiamos, funkcionuoja kaip vienokių ar kitokių filtrų sistemos, o jų reikšmė ir efektai yra nuolatinų derybų objektas. Todėl naujoji geografija pasiūlo savąjį vietos apibrėžimą: vietos – tai erdvės ir laiko, *čia* ir *dabar* integracijos, *erdvoiniai-laikiniai įvykiai* (Massey 2005: 130).

Tokiu erdviniu įvykiu Sheila Hones laiko ir literatūros tekstą / kūrinį (Hones 2014: 19–34). Teksto įvykis turi keletą aspektų, api-

⁴ Erdvės rašymo sąvoka sukurta analogiškai Henri Lefebvre'o erdvės gamybos sąvokai (1992), numatančiai, kad erdvė yra ne daiktas ar konteineris, bet socialinių santykių produktas.

mančių kūrinio genealogiją, sąveiką su kitais tektais bei recepciją. Jis niekada nėra baigtinis: net po to, kai yra publikuojamas, jo gyvenimas tik prasideda: jis patenka į sklaidos, reklamos, knygynų, bibliotekų tinklus, yra skaitomas, interpretuojamas, kritikuojamas, tyrinėjamas, pamištas ir vėl prisimenamas. Teksto įvykis, kaip ir beribis šiuolaikinio miesto įvykis, – taip pat yra erdvės ir laiko integracija, daugybinė ir daugeliu atvejų nenumatyta. Atitinkamai, Hones išskiria tris literatūros geografiją dominančias erdves / vietas: 1) vidinę teksto erdvę, sukuriama autoriui/-ei būdingu erdvės rašymu, 2) intertekstinių ryšių erdvę, atsirandančią iš kūrinio dialogo su ankstesniais tektais ir jų erdvėmis, bei 3) socialinę erdvę, kurioje vyksta įvairių agentų (rašytojo, leidėjo, platintojo, skaitytojo, kritiko ir kt.) bendradarbiavimas (Hones 2014: 8–9).

Galutinis šių erdvių ištyrimas yra neįmanomas dėl paties objekto dinamiškos prigimties – kaip minėta, teksto recepcijos procesas yra begalinis. Ko galima siekti – tai sulaikyti žvilgsnį ties pačiu erdvės rašymo savitumu, aiškinantis „erdvės mąstymo“ būdus ir „reprezentavimo strategiją“ (Crang and Thrift 2000: 1; cit. iš Hones 2025: 31) bei iš jų rekonstruojamos erdvės struktūrą. Šio straipsnio tikslas – artikuliuoti Giedros Radvilavičiūtės erdvės rašymo savitumą, kaip jis skleidžiasi esė „Racionalūs sprendimai“, pasitelkiant analizei naujojo urbanizmo bei literatūros geografijos sampratas ir kreipiant dėmesį į tokius aspektus kaip (ne)žmogiškų subjektų sąveika, jų ryšių tinklai, lokalumo ir globalumo priešprieša, miesto „muzika“ ir ritmika, erdvinis įvykis-vieta.

Radvilavičiūtės miesto teorija vs praktika

Justinos Petrulionytės disertacijos (2017) prieduose pateikiami Radvilavičiūtės atsakymai apie miestą literatūroje yra vertingas rašytojos miesto sampratos šaltinis. Radvilavičiūtė tvirtai, netgi polemiskai, atsiriboja nuo savitikslio miesto vaizdavimo / (at)kūrimo literatūroje – „idėjos sukuria erdvę, o ne atvirkščiai“, „[m]iestas yra fonas. Antras kadro planas“ (Petrulionytė 2017: 143–144). Visgi, kai interviu pateikta užduotis („Užbaikite šiuos sakinius, turėdami

galvoje miestą ir literatūrą“, Petrulionytė 2017: 144) nuveda rašytojos mintį tolyn nuo jos pačios kūrybos refleksijos, ji nebesvarsto literatūros kaip miesto reiškinių sutarpinančios medijos klausimo, o fiksuoja tiesiogines patirtis, kurias šiua laikinė miesto geografijos teorija laikytų pamatinėmis:

- Miestas tai autobusų stotis, pravažiuojantis traukinys, šalia kurių stovėdama matau istorijas, kurios gali atsitikti man, kartu ir mano pasakotojui bet kur pasaulyje.
- Miestas tai ne gamta. Tai labirintas, uždaros, bet besikeičiančios erdvės, aplinkos koreguojama istorija. Tai racija, ne pojūčiai.
- Ar ne ironiška, kad miestas yra magiškai pavojingas ir vieta visiškai vienatvei, kai to užsinori. Jis neprimeta metų laikų ir jų nuotaikos.
- Miestas skiriasi nuo vienatvės, bet ne oponuoja buvimui savimi.
- Miestas yra dalis sapnų, sielos, patirties, švenčių, nelaimių, kitaip tariant, biografijos.
- Miestas yra sudarytas iš žmonių. Ir tik iš jų. Bet kokiuose madriuose ir barselonose įdomiau nei architektūra man yra žmonės. (Petrulionytė 2017: 144)

Taip atsiranda rašytojos teorijos vs praktikos intriga – neigdama miesto reikšmę, ji kartu kalba apie miestą taip, kad galime jos atsakymus interpretuoti naujosios miesto ontologijos kontekste. Sąšaukos atsiranda iš paties žvilgsnio dabartiškumo ir atvirumo tam, kas yra, – kintančioms erdvių konsteliacijoms („labirintas, uždaros, bet besikeičiančios erdvės“), žmonių gausai („stotis“, „žmonės“), judėjimui („pravažiuojantis traukinys“), vienatvei. Miesto kaip „aplinkos koreguojamos istorijos“ samprata liudija miesto erdvės poveikį („dalis biografijos“) ir nurodo jos potencialumą, kurį artikuliuoja *čia* ir *dabar* judėjimų persmelktoje erdvėje (autobusų stotyje, stebint traukinį) gimstančios istorijos bei laisvės pojūtis nuo „metų laikų ir jų nuotaikos“, nuo minios (vienatvės galimybė). Taigi, Radvilavičiūtės miesto samprata teoriniu lygmeniu atliepia naująjį urbanizmą. Kaip tai atsispindi jos kūryboje / praktikoje, šiame straipsnyje analizuojama konkrečios esė pagrindu.

Esė „Racionalūs sprendimai“ (2021), publikuota *Literatūroje ir mene*, nebūtų išskirtinė aiškinantis miesto klausimus Radvilavi-

čiūtės kūryboje, ir jos pasirinkimas iš dalies yra atsitiktinis. Taip susiklostė, kad tekstas į mano akiratį pateko pradėjus gilintis į šiuolaikinės miesto geografijos teoriją, kuri iš pirmo žvilgsnio atrodė tolima lietuviškoje tradicijoje susiklosčiusiems miesto tyrimams – taip pat ir dėl objektyvių priežasčių: vakarietiško didmiesčio reiškinys, kuris yra esminis naujai miesto ontologijai ir literatūros geografijos teorijai, Lietuvai nėra būdingas. Erdvės rašymo aspektu skaitomi „Racionalūs sprendimai“ leido ne tik išvelgti šiuolaikinio miesto apybraižas Radvilavičiūtės kūryboje, bet ir suprasti šį naują požiūrį į miestą. Tekstas nesidomėjo stabiliais miestovaizdžio „paveikslais“ ar jo topografija, neaprašinėjo architektūros paminklų ar kitų svarbių istorinių / kultūrinių vietų, bet buvo miestiškas visa savo esme – dėl pasakojamos istorijos, jos subjekto, personažų bei jų santykių, iš kurių skaitančiojo vaizduotėje formuojasi miesto vaizdinys.

Taigi, šiame straipsnyje atliekamas Radvilavičiūtės erdvės rašymo tyrimas nepretenduoja į galutines išvadas apie jos kūrybai būdingą miestą, o yra labiau naujos prieigos taikymo eksperimentas, kurio metu taip pat tikimasi gauti rezultatų, leidžiančių identifikuoti svarbiausias (miesto) erdvės rašymo strategijas bei jų dėka susikuriantį miesto vaizdinį.

„Racionalių sprendimų“ geografinė erdvė

Nors šiuolaikinė literatūros geografija domisi ne tiek erdvės reprezentacija, kiek erdvės rašymu, visgi pradėti kūrinio erdvės analizę galima nuo identifikuojamų ir žemėlapiuose pažymimų vietų. Jos apeliuoja į skaitytojų geografines žinias, leidžia susikurti pirmąsias pasakojamos erdvės apybraižas, o taip pat – suprasti reprezentuojamos erdvės sudėtingumą, atsirandantį iš tolimų geografinių vietų suartinimo ar, priešingai, artimų – nutolinimo, bei kitus erdvės reprezentacinius efektus (Hones 2014: 70–79).

Radvilavičiūtės eseistikai būdinga sudėtinga pasakojimo struktūra, kurioje patirtinis rašymas perpinamas intertekstais tokiu būdu, kad viena ir kita nėra atskiriama (Bertašavičiūtė

2012), lemia ir sudėtingą pasakojimo erdvių struktūrą. „Racionalių sprendimų“ istorijos, kurias sąlyginai galima pavadinti kurortine ir Vilniaus, apipinamos šokinėjančiomis iš dabarties į praeitį ir atgal (intertekstinėmis) digresijomis ir atitinka konstatuojamą santykį su laiku („beveik visada, skirtingai nei gyvuliai ir žvėrys, skendžiu praeityje arba ateityje“), kartu pabrėžiant norą būti dabartyje: „Atsimenu – štai vėl atsimenu, o juk taip trokščiau gyventi čia ir dabar“ (Radvilavičiūtė 2021). Geografinės erdvės požiūriu, pasakojimas susieja „kurorto miestelį“, iš kurio aprašymo detalių skaitytojas netrunka atpažinti Palangą („gatvė, einanti į tiltą“; parko rožynas su veislių užrašais lentelėse) ir Vilnių. Pastarojo žemėlapyje galime daugmaž tiksliai pažymėti pasakotojos namus prie Aušros Vartų, Halės turgų, Lukiškių aikštę, Liepynės kapines – katilų meistro Jurijaus amžinojo poilsio vietą.

Pasakojimo „nuklydimai“ į praeitį – pačios pasakotojos ar kitų veikėjų, kurių gyvenimo istorijas iš jos sužinome, bei tarsi nevaldomai pasakotojai kylančios asociacijos didina kūrinio reflektuojamos erdvės aprėptį geometrine progresija. Taip kurorte pasakojama „secesinės moters“ meilės istorija prisitraukia dar vieną Lietuvos geografinę vietą – Kauną (minimas zoologijos sodas). Pasakotojos (o kai kuriems skaitytojams žinoma, kad ir pačios autorės) bei vienos iš Jurijaus dukterų „gyvenimo“ trajektorijos nusitelia iki JAV, „country of unlimited possibilities“, kaip angliškai pacituojama. Jurijaus tėvo biografija apima erdvę nuo Chabarovsko iki Minsko, kurie abu, rutuliojantis sugedusio katilo istorijai, kaip tik yra žiniasklaidos dėmesio centre. Tad Minsko asociacijos, kažkada kilusios pasakotojai Lukiškių aikštėje dėl landšafto dizaino sprendimų, Radvilavičiūtės skaitytojo jau neturėtų nustebinti, nes yra tos pačios posovietinės erdvės su jos sumišusiais praeities-dabarties ženklais izotopijos dalis. Šiai izotopijai priklausytų ir minimi Aleksejaus Balabanovo filmai, vulgari Fiodoro Tiutčevo eilėraščio parodija bei pasakotoją linksminantys rusiški užrašai ant kūnų ir daiktų: „[M]an baseine, be paties vandens, labiausiai patinka tatuiruočių tekstai: ‚S Marinoj vsio gladko i sladko‘. Dažnai sportuoti ateinantis skulptūriško kūno

vyras šitą tatuiruotės užrašą yra pakartojęs ant savo folksvageno, mačiau, kai įsėdo“ (Radvilavičiūtė 2021).

Intertekstai sukuria sąlygas kone neribotai kūrinio erdvės plėtrai, netgi tais atvejais, kai nėra atpažįstami, o tiesiog nujaučiami kaip vaizduotės persikėlimas į kažkur „matytą“ fikcinę vietą, kurios asociacijos kyla veikėjų, siužetų ar stiliaus ypatumų dėka (Hones 2014: 101–114). Be jau minėtų nuorodų į rusų kalbos ir (po) sovietinės realybės atsikartojimus dabarties sąmonėje ir erdvėje, stipriausiai „Racionaliuose sprendimuose“, kaip ir visoje autorės prozoje, suveikia autoreferencinės nuorodos į savo tekstus, sukuriančios sąlygas visos Radvilavičiūtės kūrybos erdvių atsikartojimams. Rašytojos kūrybą išmanantis skaitytojas, vedamas unikalios pasakotojos balso, atpažįsta jos namus, kiemą – erdvę, pateikiamą idealiai imituojant tikrovę. „Racionalių sprendimų“ kurorto motyvas ir numanomoji Palanga nuskamba kaip ankstyvosios esė „Lietingų kurorto dienų prisikėlimai“ (2002) aidas, karste gulničios mergaitės prisiminimas susieja su „Teksto trauka“ (2010) ir neįvardintais Biržais, o draugės tituluavimas „secesine moterimi“ nuveda į Vieną, kurios potyriai aprašomi esė „Temperatūra pagal Celsijų, visa kita – pagal Lincą“ (2010), perpinant juos ir su Lincu, ir su Vilniumi, ir su Klimto „Bučiniu“. „Bučinio“ auksą aptinkame spindint „secesinės moters“ auksiniuose siuviniuose.

Bene ambicingiausias esė intertekstas – Michelio Houellebecqo romanas *Žemėlapis ir teritorija* – išsviedžia skaitytojo vaizduotę į šiuolaikinės prancūzų literatūros ir konkretaus kūrinio erdvę. Houellebecqo romanas pasitelkiamas kaip ironiška Vilniaus katilo istorijos paralelė, atvirai siūlanti ir Radvilavičiūtės teksto skaitymo strategiją: „Sugedęs pečius nervina visus nebuitiškus žmones, net ir Michelį Houellebecqą. Bet tas rašytojas yra genijus, prakeiktą katilo gedimą sugeba panaudoti žiedinėje romano kompozicijoje, turiu omenyje *Žemėlapis ir teritorija*“ (Radvilavičiūtė 2021).

Erdvės rašymas: liūtai Palangoje

Sheila Hones, tirdama Columo McCanno romano *Taip sukasi pasaulis nuostabus* (*Let the Great World Spin*, 2009) erdvės rašymą, atkreipė dėmesį, kad literatūros tekste, jei jį skaitai per geografijos prizmę, yra artikuliuojami erdviniai ryšiai, kurie fiziniame pasaulyje nėra savaime pastebimi. Jie atsiranda iš nuotolio patirties veikėjams ir daiktams judant erdvėje, vaizdinių atsikartojimo, socialinių interakcijų, emocinių saitų / bendruomenių, rūpesčio ryšių, technologijų naudojimo, atminties galios (Hones 2014: 85–100). Lyginant su romanu, maža esė apimtis, atrodytų, neturi galimybių išplėtoti tinklinės erdvės struktūros, bet atsitinka kone priešingai (turint omeny tekstų dydžio santykį). Didžiausią reikšmę erdvės tinklo sukūrimui „Racionaliuose sprendimuose“ turi veikėjų santykiai ir jų istorijos.

Palangos ir Vilniaus geografinės erdves jungia, viena vertus, mįslingas pasakotojos santykis su laiku / dabartimi („Du dalykai neabejotinai jungia mane su dabartimi – tai kurortai ir buitiniai nesklandumai“) ir, kita vertus, jos poilsiaavimo kompanjonė ir pašnekovė – „secesinė moteris“. Vilniuje ši veikia pasirodo gan netikėtais rakursais, pavyzdžiui, pasakotojos kieme užpurkšdama tamsiais dažais paženklintą kirtimui medžio kamieną arba, analogiškai performansams, pradėdama praktikuoti erdvę ekscentriško veikimo joje būdu:

Lanksti it į konjunktūrą linkusios pažiūros ji tapdavo tada, kai išgerdavo, beje, tada nekviečiama dar imdavo šokti. Paprastai viena, bet kur, kur užeidavo šišas: laiptinėje, Lukiškių aikštėje, kavinėje, balkone, trolike. Kartą šoko senamiesty ant stogo vidurnaktį virš socialdemokratų būstinės. (Radvilavičiūtė 2021)

Galima pastebėti, kad Houellebecqo dėka akcentuota žiedinė kompozicija yra svarbi Radvilavičiūtei ne tik kaip pasakojamos istorijos prasmių dėliojimo įrankis, bet ir kaip erdvės rašymo praktika, įgyvendinama tiek paskirų pasakojimo linijų, tiek pagrindinės

(katilo) istorijos lygmenimis. „Secesinės moters“ paveikslas – vienas iš tokios kompozicijos variantų.

Kurortinė veikla – pasivaikščiojimai, pokalbiai, kava prie jūros, apsilankymas koncerte – gamina lėto tempo „poilsio be tikslo“ erdvę. Radvilavičiūtei būdinga maniera minimos vietos (gatvė, vedanti į tiltą, parkas, rožynas) pasirodo judėjime kaip „susitikimai“, lydimi asociacijų ir prisiminimų šuolių, ištinkančių pasakotoją ir skaitytojus kone ties kiekvienu veikėjų trajektorijos posūkiu – nuo Basanavičiaus gatvės – Tiškevičiaus rūmų parko link: „Rylos melodija gatvėje, einančioje į tiltą. Rožyno kibirkštys nyrančiame į prieblandą parke, ‚Happy Days‘, ‚Lucky‘, ‚Let there be Love‘“ (Radvilavičiūtė 2021).

Rožių pavadinimų sąrašas, kurį suprantame kaip lentelių su užrašais prie kerų skaitymą, surimuoja pašnekovių žingsnius su laimės, sėkmės ir meilės sąvokomis ir, kaip nurodo pati pasakotoja, yra draugės istorijos atitikmuo erdvėje: „Kerų pavadinimai nederėjo prie einančios šalia manęs secesinės moters istorijos. Uostydama žiedus, lėtai ir romiai, tarsi sunkiam ligoniui garsiai skaitytų laikraštį, ji pasakojo, kad augindama sūnų jautėsi žiauriai vieniša“ (Radvilavičiūtė 2021). Romantiškų pavadinimų poezija tokiu būdu išverčiama „žiauriaja“ puse į viršų, o rožyno takas nusuka miško link ir apkloja istoriją (laiko) samanomis: „Pasakojant gana ilgą istoriją jos basutės parke spėjo pasidengti smaragdinėmis samanomis, tapo zomšinės“ (Radvilavičiūtė 2021).

„Lėtai ir romiai“ vystoma draugės istorija atliepia pašnekovių judėjimo erdvėje „uostant žiedus“ tempą. Tuo tarpu pats pasakojimas, tarsi neapsikentęs tokios monotonijos, pradeda išdarinėti *pa*, kurių dėka parke, po kurį vaikštineja pašnekovės, įvyksta tikras erdvių paradas: iš Kauno zoologijos sodo su greta esančiais draugės namais ir daugiabučio bendru koridoriumi, kur jos mylimasis daužo tetos dovanotą servizą, persikeliama į Vilnių, kurio specifinėse vietose vyksta draugės šokio akcijos, ir laikinai sustojama viename iš sostinės baseinų. Priešingai nei pasakotoja, naudojanti baseiną pagal jo pirmąją paskirtį, draugė jame „suvaicina“ kurortinę sceną:

Iškėlusį rankoje prabangios parduotuvės maišelį, tiesa, gerokai peršlapusį dušę, ji grakščiai nulipo laipteliais į vandenį, atsistojo prie baseino krašto, išsitraukė iš formą (bet ne prestižą) praradusios pakuočės skėtį nuo saulės, išskleidė ir atsirėmusi alkūnėmis į baseino kraštą smalsiai, bet atsainiai ėmė stebėti plaukiančius. <...> Ji tebestovėjo ir gurkšnojo vandenį. Stiklinę papildydavo iš mažyčio, taip pat stiklinio, sifono, pastatyto tiesiai už nugaros ant baseino borto. (Radvilavičiūtė 2021)

Taip pasakojimas, prasidėjęs Palangoje, sugrįžta prie savo ištakų – kurortinių praktikų, o žiedinė šios dalies kompozicija įtvirtina „secesinės moters“ istoriją utopinėje „poilsio be tikslo“ erdvėje⁵.

Su kurortine izotopija persipina ir dar vienas šios veikėjos erdvės „žiedas“, atsirandantis iš egzotiško intertekstinio „vaizdelio“ prisiminimo:

Po paskutinės dainos mergina nubraukė prakaituotus delnus į pešėlių spalvos suknele apdengtas šlaunis, kad bisui pirštai neslystų klavišais, o aš prisiminiau frazę iš filmo „Mano Afrika“: Moteris sako vyrui: „Patikėsiu bet kuo, ką man dabar pasakysi.“ Redfordo veikėjas, kuriam skirti mylimosios žodžiai, yra asmuo iš kito pasaulio, kiekvienos saugumo trokštančios moters projekcija, apskritai gal ne žmogus. Ant jo, piloto, kapo saulėtomis dienomis atklysdavo pagulėti oranžiniai liūtai. (Radvilavičiūtė 2021)

Kad ir labai netikėta, ši erdvinė asociacija yra motyvuota veikėjos paveikslu kontekste: pasakotoja dalyvauja koncerte kartu su drauge, kurios gyvenimo istorijoje liūtai pasirodo / pasigirsta ne kartą, tad cituotas oranžinių liūtų ant kapo vaizdinys – tik paskutinis liūtų izotopijos raidos akordas:

Ji pasakojo, kad augindama sūnų jautėsi žiauriai vieniša. Žodis žiauriai nereiškė labai, – nemigo naktimis moteris girdėdavo netoliese esančiame zoologijos sode *riaumojančius liūtus*. <...> Vėliau *liūtai, zoologijos sodo aptvaras*, tačiau ne kūdikis tapo pagrindiniu auksinių

⁵ Utopinės ir heterotopinės erdvių sampratos čia naudojamos su reikšmėmis, kurios joms suteikiamos Michelio Foucault straipsnyje „Kitoniškos erdvės“ (Foucault 2017).

secesinės moters siuvinių motyvu. Menotyrininkės išžiūrėjo jos kūrinuose liturginių renesanso ir baroko drabužių, arnotų tradiciją. Laukinių žvėrių linijos drobėse buvo tokios pat grakščios kaip pati mano pažįstama, nors, kiek žinau, ji nė velnio nesportuoja. (Radvilavičiūtė 2021; kursyvas I. V.)

Paskutiniame sakinyje įvykęs posūkis nuo gyvūnų prie moters figūros pranašauja liūtų motyvais siuvinėtos draugės istorijos posūkį prie jau aptartos baseino kurortinės akcijos. Taigi pasakojimas susieja „secesinės moters“ erdves kone tobuloje žiedinėje struktūroje (kurortas – Afrika – Vilnius – kurortas), kuri suartina be galo tolimus pasaulio taškus ir reiškiasi kaip žaismingas šiandienos globalaus pasaulio atradimas vietos lokalume.

Kasdienybės erdvė: katilas ir jo ryšių tinklas

Antroji apsakymo dalis skirta „buitiniams nesklandumams“ – sugedusiam dujų katilui, perkeliančiam pasakojimą į namus neįvardintame mieste, kuris skaitytojo identifikuojamas pagal žinomas Vilniaus vietas: „Labas, kalba balsas nuo Aušros Vartų“, – rašo pasakotoja katilų meistrui Jurijui. Šie namai ir kiemas, įsitvirtinę skaitytojų sąmonėje iš visos Radvilavičiūtės eseistikos, yra atpažįstami pirmiausia iš specifinio autentiško santykio – Radvilavičiūtė niekada jų *neaprašinėja* kaip veiksmo vietos, neapžvelgia kaip scenos, neįžengia į juos kaip pašalietė – formalistų terminais, *neatsitolina* ir *nesukeistina*. Šitie namai yra tai, kas juose vyksta, arba vieta, kuri *įvyksta* iš kasdienių buities ir būties performansų ir veikėjų interakcijų, skatinančių erdvės gamybos procesus. Dėl galimybės Radvilavičiūtės kūrybą suvokti kaip vientisą *megaesė* (Bertašavičiūtė 2012: 120; nors terminas pavartotas apibrėžti knygai *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos*, manyčiau, kad galima jį išplėsti iki visos Radvilavičiūtės kūrybos), pasakotojos namai suvokiami kaip nuolat atsikartojanti ir, šia prasme, pastoviausia jos kūrybos pasaulio vieta – centras, kuriame kiekviena istorija atranda savo pradžią.

Ne mažiau svarbi namų dalis yra kiemas, kur auga pasakotojos sodintos ir „kiemo anonimų“ aprašomos piliarožės, džiūsta jos

skalbiniai, vyksta pokalbiai su kiemo vaikais, išprovokuojantys vaikystėje mergaitės laidotuvėse patirtą siaubą, svyra „secesinės moters“ išgelbėta akacija, kurios dėka prisimenami kiti, neišgelbėti, Lietuvos medžiai ir nukirsta Vinco Mickevičiaus-Krėvės skerdžiaus liepa. Taigi, kaip ir namai, kiemas funkcionuoja kaip keičiančios mastelį, pulsuojančios erdvės atsiradimo vieta. Kiemo erdvė sugrąžina skaitytoją prie pirmojo esė sakinio apie santykį su dabartimi, išreikšta skalbinių segtuko vaizdiniu, atrandančiu čia savo gyvenimišką aplinką ir sujungiančiu utopinę kurorto erdvę su buitinių rūpesčių erdve: „Poilsis be tikslo ar užlūžęs kompiuteris prisega mane, besitabaluojančią laike, prie šiandienos kaip segtukas skalbinį prie virvės“ (Radvilavičiūtė 2021).

Pagrindinis vilnietiškos istorijos dalies veikėjų tinklas įtraukia pasakotoją ir katilų meistrą Jurijų bei visus (ne)žmogiškus ryšius, kuriais jie yra susisaistę – nuo šeimos narių, draugių – iki Jurijaus šuns, „kiemo anonimų“ bei, svarbiausia, juos suvedusio katilo. Jurijaus tapatybė atitinka daugiakalbį Vilniaus pobūdį: rusas, kalbantis lietuviškai su kalbos kodo kaita į rusų kalbą, kuri perima ir pasakotoja, kai jai prisireikia charakteringų detalių perduodant personažo istorijas. Pagrindinė jų pokalbių tema – Jurijaus šeima, apie kurią pasakotoja žino „labai daug“. Savo šunį raselą terjerą Jurijus myli lygiai taip pat, kaip ir dvi dukteris. Iš pastarųjų viena „plaukioja gyvenime“, o kita gyvena ir dirba JAV. Savo žmoną jis vadina „trisdešimt trys nelaimės“.

Dėl pasakotojos vaizduotės galių, apdorojančių Jurijaus gyvenimo faktus, šio personažo erdvės gamybos pajėgumai atrodo begaliniai. Kaip ir pirmos dalies „secesinė moteris“, jis užsuka pašėlusią erdvės choreografiją, kurioje ji tai plečiasi nuo Chabarovsko iki Minsko ar JAV, tai traukiasi iki pasakotojos „virtuvės sienoj žiojinčios skylės“, pro kurią pasigirsta jau mirusio veikėjo balsas, diktuojantis boilerio keitimo nurodymus. Pakeliui skaitytojo vaizduotė nuvedama į meistro namus, kur ją ištinka netikėta šuns auklėjimo scena (Jurijus dešimt minučių laiko jį po savimi, užgulęs visu svoriu) bei šuns išdaigos: „per artimųjų jubiliejus <...> spėdavo pragrauzti miegamojo lovos čiužiny visatos skylę. Net jei švenčia-

ma būdavo ne restorane, namie, jam paprasčiausiai trūko dėmesio“ (Radvilavičiūtė 2021). Skaitytojui leidžiama pamatyti namą, „kurio pamatai buvo sulipdyti iš galingų akmenų“, ir aplink jį užtvirtą tvorą, Stačiatikių Kalėdoms Jurijaus puošiamą lemputėmis, taip pat pasekti pasakotojos žvilgsnį, prie Halės turgaus nužiūrintį meistro žmoną, toli gražu neatitinkančią nesavarankiškos moters paveikslą, kurį net su ašaromis akyse kuria jos vyras. Pasakojimu rašoma Jurijaus gyvenimo erdvė su savo fizinėmis apybraižomis ir savitomis praktikomis (tarkim, jubiliejai restoranuose ir namuose) bei asmeniniais ir profesiniais ryšiais skaitytojo vaizduotėje susimezga į tinklą, funkcionuojantį tarp kitų miestų siejančių ir jį palaikančių tinklų dinamiškoje, kintančioje erdvėje.

Jurijus atsiranda ir užsilieka pasakotojos gyvenime dėl periodiškai reikalingos dujų katilo priežiūros. Tokiu būdu formuluojant veikėjų ryšio priežastį, akivaizdu, kad dujų katilas funkcionuoja ne kaip šiaip sau negyvas technikos prietaisas, bet agentišku pasižymintis daiktas, įtakojantis žmonių gyvenimą ir veiklą. Katilo dėka mezgasi pasakotojos ir meistro komunikacija, kuri vėliau išsiplečia ir iki Jurijaus šeimos narių. Taip po tėvo mirties pasakotojai paskambina Jurijaus dukra: „Manęs ji nepažįstanti, tačiau visi tėvo klientai, ypač senieji, jai brangūs, jis apie daugelį pasakojo. Tėvas sakė, kad prie Aušros Vartų turi pastovią klientę, kurios bute *chudožestvenyj besporiadok*“ (Radvilavičiūtė 2021).

Apie katilą pasakotoja kalba kaip apie jos valiai nepaklūstantį veikėją, sukeltą asociacijas, labiau būdingas žmogiškiems santykiams:

Kai grįžau namo, garsas virtuvės tyloje pasigirdo ne iš karto. <...> Iš pradžių pasigirdo duslus, bet dažnas, į tolimą griaustinį panašus stuksenimas. Nei į tvorą, nei į miestą prisiminiau sovietmečiu vieno pulkininko (jis sklandžiai, tiesa, žemesniu laipsniu, persikėlė į Nepriklausomybę) citotą Tiutčevo parafrazę „liubliu grozu v načiale maja, kak jobaniot iz pod saraja“, toliau – trumpas kuklus gergžtelėjimas, spragtelėjimas ir tylą. Kaip po dešimtmetį gyvenančių vienoj lovoj situoktinių akto – suklūsti tada nežinodama, ar geriau užmigti, ar geriau apsiverkti. Po pečiumi pabiro suodžių. (Radvilavičiūtė 2021)

Maža to, katilas taip pat dalyvauja miesto erdvės rašyme, išskeldamas į paviršių nematomus buitinės technikos pardavimo ir aptarnavimo tinklus. Šiuo požiūriu, jis funkcionuoja tokiu pat būdu kaip Vlado Urbanavičiaus skulptūra „Krantinės arka“ (2009), primenanti vilniečiams apie nematomą vamzdynų komunikacijų sistemą, slypinčią po gražia miesto paviršiaus regimybe. Radvilavičiūtė katilo dėka išplėtoja naujosios ir senosios kartos meistrų priešpriešą, taip pat Lietuvoje naudojamų boilerių gamintojų „Junkers“ ir „Bosch“ santykį, išryškina importinio daikto implikuojamą miesto lokalumo ir globalumo persidengimą.

Katilas turi savo atskirą siužetą – juda erdvėje ir patiria transformacijas – nuo nepastebimo gerai funkcionuojančio namų apyvokos daikto, kuriam vis prisireikia meistro priežiūros, – iki karsto ir tuščios taros („Mano dujinio katilo korpusas, norėjau – po tiek metų šilto santykio su juo – sakyti, kūnas, prie sienos dunksojo be turinio. Tuščias karstas laidojimo biure. Tara, nieko daugiau“; Radvilavičiūtė 2021) bei, galiausiai, *laikino* paminklo ant Jurijaus kapo Liepynės kapinėse, prie kurio pasakotoją atveda jos intuicija:

Paminklas iš toliau atrodė kaip pigus kiniškas surogatinis akmuo, bet priartėjus įgavo aiškią tapatybę – tai buvo seno dujinio katilo korpusas. Nenorėčiau falsifikuoti matmenų, bet maždaug 84 ir 64 comai, kaip dažniausiai sako remontus darantys meistrai. (Radvilavičiūtė 2021)

Pradinės daikto reikšmės nynykimą žyminti linija yra atvirkščiai proporcinga pasakotojos santykio su meistrų virsmui. Pradžioje šį santykį galėtume apibūdinti kaip priverstinį: „Išskentėdavau jo pasakojimus apie politiką“, „Nusimatė nemaloni, tačiau įprasta procedūra – skambinti meistrui“ (Radvilavičiūtė 2021). Sužinojusi, kad Jurijus yra technikos mokslų daktaras, pasakotoja pradėjo jam virti kavą, šildė čeburekus ir „kartais net“ padarydavo salotų. Visgi šis rūpesčio motyvas, kaip ir atidumas klausantis Jurijaus istorijų, „turėjo išskaičiavimų“:

Klausiausi stropiai pakėlusi antakius, kaip nomedos savo laidose „klausosi“ pašnekovų. Nes mano vadinamoji empatija turėdavo įtakos pečiaus sutaisymo kainai, „laidos“ ritmui, dinamikai ir svarbiausia – finalui. (Radvilavičiūtė 2021)

Dingus žmogišką ryšį tarp meistro ir klientės motyvavusiam daiktui, pasirodo kita veikėjų ryšio suvokimo galimybė:

Su riktai kalbėjau „Tėve mūsų“ ir kartu mačiau kaip filme pasikar-tojantį Jurijaus judesį, jis sviedžia... Sviesdavo ir sviesdavo ant mano batų dėžės odinę striukę. Vitališkas gestas primindavo pavasarį, tiks-liau – jo galimybę, nors meistras atvažiuodavo įvairiais metų laikais. Po vizito ne žiemos balsais sučiulbėdavo paukščiai. Akacijoje vieną-kart mačiau du kėkštus žydrais sparnais. Pasikeisdavo virtuvės švie-sa ir garsai, pabirusi ant kriauklės plieno soda atrodė kaip tirpstantis sniegas. (Radvilavičiūtė 2021)

Houellebecqo *Žemės ir teritorijos* žiedinės kompozicijos pavyz-džiu, Radvilavičiūtės esė, apimanti nuoseklias katilo reinkarnacijos ir erdvės ribos tarp kasdienės ir kapinių heterotopijos peržengi-mą, leidžia pasakotojai pasiekti galutinį egzistencinį gyvenimo apibendrinimą: „Šiame gyvenime svarbiausia surasti savus ir nusiraminti“ (Radvilavičiūtė 2021). Galima spėti, kad tai vienas iš jos esė pavadinimu pabrėžtų „racionalių sprendimų“.

Miesto kasdienybės ritmas ir aritmija

Vienas iš pojūčių skaitant Radvilavičiūtės esė – pasakojimo aritmija, atsirandanti iš kontrastingų erdvių ir veikėjų gyvenimo ritmų derinio.

Kurorto miestelio, kaip ir „secesinės moters“, ritmas yra lėtas, suderintas su „poilsio be tikslo“ tempu – lėti žingsniai ir pokalbiai. Laikas čia beveik sustingęs, erdvė – be pokyčių: „Kurorto miestelyje viskas atrodė maždaug taip, kaip prieš penketą metų“ (Radvilavi-čiūtė 2021). Vienintelis esė vaizdinys, kuriam atsirasti reikalingas stabilus stebėtojo žvilgsnis, taip pat yra kurortinėje esė dalyje:

Vienąkart pašvietė saulė, tada stebėjau kaitininkus. Su jais, iššokusiais į krantą ant bangos, daug kas iš vaikščiojančių pakrante norėję fotografuotis. <...>. Kaitininkai nusiaudavo plaukmenis, tarytum delfinės būtų gimdžiusios delfiniukus, ilgai vienas su kitu kalbėdavosi, aptarinėjo skrydžius, kryptį, vėjo kryptis, įrangą, besibaigiantį sezoną. Išpūsti mėlyni, pilki, juodi parašiotai tuštokame paplūdimy atrodė kaip nuodingieji grybai. (Radvilavičiūtė 2021)

Su šiuo išoriniu kurortinio veiksmo sąstingiu kontrastuoja itin jūdrius pasakotojos minčių ir asociacijų šuoliai ir šuorai, tikra vaizduotės akrobatika intertekstų ir prisiminimų erdvėje, kuri jau buvo aptarta.

Vilniaus (katilo) istorijos vyksmas taip pat pasižymi aritmijos režimu, kuris pirmiausia būdingas pačiai pasakotojai. Susidūrusi su „įprastos procedūros“ trikdžiais (sugedo katilas, o meistras neatsiliepia), ji, viena vertus, pasineria į kontempliatyvią būseną, lydimą didelių fizinių pastangų nereikalaujančių veiksmų:

Vėlų vakarą n-tąjį kartą jutube fragmentais ir ištisai žiūrėdama Bablanovo filmus gėriau pusbrolio iš savo sodo obuolių darytą sidrą, gal net jau antrą pusę litro, ir mažčiau. <...> Nuo tos akimirkos, kai baigiau pokalbį, gulėjau lovoje kaip Egipto faraono mumija. (Radvilavičiūtė 2021)

Kita vertus, numanomas buitinių nesklaidumų pavojus stipriai sukrečia ir išjudina jos mąstymo, vaizduotės ir atminties pajėgumus. Taigi aritmija kyla iš vidinio aktyvumo ir išorinio pasyvumo derinio, kuris išraiškingai atsiskleidžia pasaže apie aukas, dedamas ant skaitymo altoriaus:

Pastaruuju metu maudausi po dušu vienąkart per savaitę, o tarpupirščius vakarais išsivalau nusimautomis kojineimis, jas įdedu į batus. Švarinimosi ritualas man sutrukdytų apie pusvalandį Houellebecqo teksto skaitymo. Ryju viską iš eilės, kas išversta į lietuvių kalbą. Liko du romanai. (Radvilavičiūtė 2021)

Pasyvių pasakotojos fizinių būsenų kontekste Jurijus pasirodo kaip aktyvus, savaip dalykiškas ir šnekus jos antipodas. Jo gyvy-

bingumas turėtų apsunkinti veikėjų komunikaciją, visgi įvyksta kai kas priešingo: pasakotoja pagauna (nes vardan katilo „gerovės“ nori pagauti) meistro tempą, ir jų vidiniai ritmai bent jau laikinai sudera ir sukuria tai, ką Abramas (1996: 80–81) pavadina žmonių bendravimo muzika, kuriai svarbiausia ne apsikeitimas informacija, bet pats pašnekovų „duetas“, gebėjimas jausti partnerį ir jam atsiliepti:

Išsijungus pečiui su Jurijum žinute sutardavom vizito laiką. Išėjęs jis numesdavo odinę striukę kaip koks taksi vairuotojas ant batų dėžės. <...> Jurijus iš anksto paprašydavo adatos prabadyti dujų ugnelės filtrui ir imdavo kalbėti. Vis tą patį. Tokio modelio pečių tarp jo aptarnaujamų klientų yra gal trys keturi, gerai, kad jį preciziškai prižiūriu. <...> Kaip mano šuo? Gyvas. Dukros? „Tože.“ Toji, kuri Amerikoje, grįžti nežada dėl jokios priežasties. Mes tik manome, kad užsienyje doleriais sninga, reikia sunkiai dirbti. Nebuvo man tai naujiena. Nesakiau jam, kad keletą metų ten gyvenau. Klausiausi stropiai pakėlus antakius, kaip nomedos savo laidose „klausosi“ pašnekovų. (Radvilavičiūtė 2021)

Socializacijos atveji, kai bendraujantys žmonės yra valdomi skirtingų gyvenimo ritmų ir poreikių, „Racionaliuose sprendimuose“ pasakotoja aptaria kelis kartus: „Pastaruuju metu mes atitolom su ja intelektine prasme. Ji gyveno konkrečioje praeityje, aš – irgi joje, bet išsišakojančiose fantazijose, tad beveik nesisiejo“, – pasakoma apie draugę, su kuria keliaujama į Liepynės kapines. Bendraujant su „secesine moterimi“, pažymima:

Na, bet ir ji, ir aš, pamažu tai aiškėjo iš nenuoširdžių, nors atvirų pokalbių, įvairiais laikotarpiais daug ką uoliai vykdėme nebūtinai to trokšdamos. Kartais – iš pareigos, o kartais – iš solidarumo. Su sociumu, kad ir ką jis reikštų. Su vyrais, meilužiais, draugėmis, parda-
vėjomis, vaistininkėmis, net autobusų kontrolieriais. (Radvilavičiūtė 2021)

Nors ir (auto)ironiškas, solidarumo su visuomene motyvas nurodo į ryšį, kurio dėka steigiasi ir išlieka (miesto) kasdienybės

bendruomenė, nepaisant individualių poreikių, siekių, gyvenamų laikų ir ritmų, veikiančių priešinga integracijai kryptimi.

Pasikartojančios kasdienės komunikacijos (kaip specifiškai tokius galėtume interpretuoti santykius dėl „buitinių nesklaidumų“) steigia ritmą vientiso laiko sraute. Laiko refleksija, kurią išprovokuoja sugedęs katilas, privertęs suskaičiuoti jo naudojimo metus, Radvilavičiūtės tekste didžiąja dalimi sutelkiama į kaitą: „Iš vaiko moterimi tapo dukra“, „[k]ieme labiau pasviro akacija“, pasikeitė Lukiškių aikštės vaizdas, vaikai nebesupranta Krėvės skerdziaus, kinta tapatybės samprata „ir pagal Meilę Lukšienę, ir pagal George'ą Sorosą“, kieme keičiasi gyventojai. Katilo meistro apsilankymai įveda ritmišką pasikartojimą, kuris suteikia gyvenimui patikimą stabilumą. Pasakotojos santykis su permainomis negatyvus, atitinka miesto įtampų išvargintos sąmonės reakcijas į sudėtingėjančią miesto ir įvairėjančios visuomenės audinį:

Tragiškai, kaip dabar sakoma neverčiant iš anglų, dramatiškai nemėgstu keisti santechnikų, katilų, kirpėjų, odontologų, pačių dantų, sagų, čiaupų, alkoholinių gėrimų, baldų vietos, draugų, pavardės. Lytinės orientacijos – taip pat. (Radvilavičiūtė 2021)

Priešingai, būtiniai nesklaidumai periodiškai „prisega“ prie dabarties ir skaido kaitos srautą. Jų dėka realizuojama dabartis išsipildo kaip *čia* ir *dabar* gyvenamas gyvenimas, kurio netgi pasigendama: „Šiaip beveik visada, skirtingai nei gyvuliai ir žvėrys, skendžiu praeityje arba ateityje. Visiškai aišku, kad, kai ateis sparčiai artėjantis laikas išeiti, jausiuosi čia ir dabar negyvenusi“ (Radvilavičiūtė 2021). Absoliuti dabartis, kuri patiriama pasakotojai meldžiantis ant Jurijaus kapo – „mačiau kaip filme pasikartojantį Jurijaus judesį, jis sviedžia... Sviesdavo ir sviesdavo ant mano batų dėžės odinę striukę“, įgalina jų ryšį įvertinti naujoje (amžinybės) šviesoje: „Šiame gyvenime svarbiausia surasti savus ir nusiraminti“ (Radvilavičiūtė 2021).

Galbūt, šis kontekstas paaiškina, kodėl kurortai, kaip ir būtiniai nesklaidumai, Radvilavičiūtės pasakotoją „prisega“ prie dabarties:

„poilsis be tikslo“, vadinasi, be projekcijos į ateitį, sudaro sąlygas „solidarumo su visuomene“ ir gyvenamo gyvenimo *čia* ir *dabar* patirčiai.

Išvados: erdvės rašymas ir miestas

Straipsnyje atliktas Radvilavičiūtės esė „Racionalūs sprendimai“ tyrimas rėmėsi šiuolaikinės (literatūros) geografijos erdvės samprata, numatančia, kad erdvė – tai ne scenografija ar talpa, kurioje pasirodo veikėjai ir vystosi jų istorija, bet santykių ir ryšių visuma, tinklas, įtraukiantis skirtingais ritmais pasižyminčius veikėjus. Tinklinė erdvė susikuria iš to, kas vyksta *čia-dabar*, ir yra mąstoma kaip vietos ir įvykio integracija. Miesto tyrimų kontekste tokią erdvės sampratą plėtoja naujoji miesto ontologija, kurios konceptai, galima tvirtinti, leidžia atskleisti *kitoniško* miesto galimybę lietuvių miesto literatūros tyrimuose.

Kitoniškas miestas Radvilavičiūtės esė iškyla kaip *erdvės rašymo* produktas – gyvenimo, kuris, anot miesto geografų, ir yra pagrindinė miesto pasireiškimo forma, artikuliacija, pasitelkianti (ne)žmogiškų personažų santykius, jų *kasdienybės bendruomenės* ryšius, gyvenimiškus ritmus ir aritmijas. Šių elementų (ne)dermės leidžia pamatyti miestą *jo nematant*. *Nereprezentuojamas*, o gyvenamas miestas (Thrift 2007) yra vieta-įvykis, kuris perkeičia gyvenamo pasaulio apybraižas pagal konkrečių veikėjų ir santykių tinklą. Istorija parašo erdvę, atsirandančią ir *gyvenančią* kartu su veikėjų, daiktų ir įvykių ryšiais, ją kuriančiais ir joje vykstančiais. Šis vaizdiny su juolab įtaigesnis, prisiminus, kad autorė įsitvirtino literatūros lauke su netikėtu pasiūlymu „Siužetą siūlau nušauti“ (Radvilavičiūtė 2002) – sunkiai (jei iš viso įmanomai) įgyvendinamam projektui, kuris visgi pasuka galvojimą apie jos kūrybą kitų kategorijų linkui. Jeigu siužeto kaip įvykių eiliškumo laike sąvoka netenkina kūrybą reflektuojančio rašymo, galbūt svarbesnė yra paties gyvenimo kaip tūrio ar erdvės, kurioje viskas yra ir vyksta tuo pat metu, samprata. Erdvės ir laiko integracija, unikalus erdvės įvykis, kuriame susilieja tai, kas anksčiau niekada nebuvo

kartu, – *vieta-įvykis* – tai galėtų būti kategorija, tinkanti kalbėti apie Radvilavičiūtės kuriamą miesto fenomeną, nepaisant pačios autorės teiginio, kad rašant miestas jai nėra svarbus.

Radvilavičiūtė rašo erdvę tokiu būdu, kaip ji egzistuoja šiuolaikinio miesto žmogaus galvoje, panirusioje nuolatinės informacijos sraute. Tolimiausių vietų vaizdiniai – nes tai būtent vaizdiniai, išskylantys šiame sraute kaip išpūdžio akimirkos ar, priešingai, laiką stabdantys literatūros / meno kūriniai, – koegzistuoja čia ir dabar kaip reikšmingi, erdvės potencialą išlaisvinantys pasakojimo elementai. Momentinė globalaus pasaulio santalka konkrečiame lokaliaus erdvės taške trina skirtį tarp globalumo ir lokalumo, regis, iš dalies šį procesą fiksuoja gana paradoksalus autorės miesto apibrėžimas: „Miestas – tai autobusų stotis, pravažiuojantis traukinys, šalia kurių stovėdama matau istorijas, kurios gali atsitikti man, kartu ir mano pasakotojui bet kur pasaulyje“ (Petrušionytė 2017: 144).

Galima manyti, kad Radvilavičiūtės „Racionalūs sprendimai“ leidžia pamatyti Vilnių naujosios miesto ontologijos šviesoje būtent dėl to, kad pats tekstas, natūraliai skleisdamasis kaip šiuolaikinio miesto gyvenimo refleksija, nepaisant autorės valios nesuteikti miestui-fonui reikšmės, šią ontologiją steigia – pasakoja istorijas, kuriose svarbūs ir egzistenciškai reikšmingi yra santykiai, ignoruoti ankstesnėje miesto literatūros tradicijoje. Autorės „buitinių nesklandumų“ sąvoka, išplėtotą katilo istorijos pagrindu, galėtų pretenduoti į konceptualų kasdienybės ryšių pagrindą – buitiniai nesklandumai steigia pastovius miestiškos komunikacijos modelius. Maža to, žmonių suinteresuotumas buitines sklendumu lemia jų gebėjimus prisiderinti ir komunikuoti nepaisant socialinės ir psichologinės aritmijos.

Žvelgdami į „Racionalius sprendimus“ (miesto) erdvės rašymo aspektu, galime pamatyti, kokios skirtingos ir tolimos geografinės erdvės susitelkia viename įvykyje-vietoje, kurioje nebegalioja nei globalaus / lokalaus pasaulio priešprieša, nei geografinių distancijų objektyvumas, – čia ir dabar atsirandančioje erdvėje yra ir Vilnius, ir JAV, ir pasakotojos kiemo piliarožės. Šiuo požiūriu,

erdvės rašymas Radvilavičiūtės prozoje atitinka jos bendrą rašymo pobūdį, kurį Alfonsas Andriuškevičius (2004) yra pavadinęs „kandies judesiais“, o Rima Bertašavičiūtė (2012) interpretavo kaip sudėtingą tarp gyvenimo ir kultūros tekstų judantį patirtinį rašymą. Šiame straipsnyje buvo žengtas dar vienas žingsnis – pabandyta erdvės rašyme išvelgti šiuolaikinės (miesto) tikrovės (at)kūrimą.

Tikėtina, kad naujosios miesto ontologijos sampratas galėtume taikyti ir kitų autorių reflektuojamo miesto analizei⁶.

Literatūra

- Abram, D. 1996. *The Spell of the Sensuous*. New York: Vintage.
- Agamben, G. 1993. *The Coming Community*. Transl. by Michael Hardt. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Alexander, N., Cooper, D. (eds.). 2025. *The Routledge Handbook of Literary Geographies*. London & New York: Routledge.
- Ameel, L. 2023. Literary Urban Studies: The Introduction. *The Routledge Companion to Literary Urban Studies*. Ed. by Lieven Ameel. London & New York: Routledge, 1–10.
- Amin, A., Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.
- Andriuškevičius, A. 2004. Giedros Radvilavičiūtės (auto)kasinėjimai, arba Kandies judesių struktūros tekstai. *Šiaurės Atėnai*, 2004-02-28.
- Bertašavičiūtė, R. 2012. Du Giedros Radvilavičiūtės eseistikos siužetai. *Colloquia* 28, 114–132.
- Foucault, M. 2017. Kitoniškos erdvės. Vertė Paulius Jevsejevas. *Athena* 12. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 151–159.
- Hones, Sh. 2014. *Literary Geographies: Narrative Space in "Let the Great World Spin"*. New York: Palgrave & Macmillan.
- Hones, Sh. 2022. *Literary Geography*. London & New York: Palgrave & Macmillan.
- Hones, Sh. 2025. Relational Literary Geographies. *The Routledge Handbook of Literary Geographies*. Ed. by Neal Alexander, David Cooper. London & New York: Routledge, 30–39.
- Lefebvre, H. 1991. *Critique of Everyday Life*. Vol. 1. Transl. by John Moore. London: Verso.

⁶ Autorė dėkoja pirmosioms straipsnio skaitytojoms Rimai Bertašavičiūtei ir Viktorijai Daujotytei už skirtą laiką, pastabas ir išvagas.

Lefebvre, H. 1992. *The Production of Space*. Transl. by Donald Nicholson-Smith. Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell.

Massey, D. 2005. *For Space*. London: Sage.

Petrulionytė, J. 2017. *Miestas literatūroje: Kauno reprezentavimo strategijos šiuolaikinėje lietuvių prozoje*. Mokslo daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Radvilavičiūtė, G. 2002. Lietingų kurorto dienų prisikėlimai. Alfonsas Andriuškevičius, Gintaras Beresnevičius, Sigita Geda, Sigita Parulskis, Giedra Radvilavičiūtė. *Siūžetą siūlau nušauti: Romanas*. Vilnius: Baltos lankos, 136–142.

Radvilavičiūtė, G. 2010. *Šiandakt aš miegošiu prie sienos*. Vilnius: Baltos lankos.

Radvilavičiūtė, G. 2021. Racionalūs sprendimai. *Literatūra ir menas* 10, 2021-05-21. <https://literaturairmenas.lt/proza/giedra-radvilaviciute-racionalus-sprendimai> [žiūrėta 2024-10-11].

Satkauskytė, D. 2008. *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Thrift, N. 2008. *Non-Representational Theory: Space / Politics / Affect*. London & New York: Routledge.